

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته باستان‌شناسی

عنوان:

مطالعه‌ی تطبیقی سمبل‌ها و نمادهای عصر نوسنگی

در غرب ایران

استاد راهنما:

دکتر مهدی مرتضوی

استاد مشاور:

دکتر علیرضا هژبری نوبری

تحقیق و نگارش:

ساره سلیمانی

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره‌مند شده است)

خرداد ۱۳۸۹

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان مطالعه‌ی تطبیقی سمبل‌ها و نمادهای عصر نوسنگی در غرب ایران قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد باستان‌شناسی توسط دانشجو ساره سلیمانی تحت راهنمایی استاد پایان نامه دکتر مهدی مرتضوی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

(نام و امضاء دانشجو)

این پایان نامه ۴ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ۸۹/۳/۲۷ توسط هیئت داوران بررسی و درجه بسیار خوب به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
استاد راهنما: دکتر مهدی مرتضوی		
استاد راهنما:		
استاد مشاور: دکتر علیرضا هژبری نوبری		
داور ۱: دکتر علیرضا طاهری		
داور ۲: دکتر سید رسول موسوی حاجی		
نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر عباس نیکبخت		

دانشگاه سیستان و بلوچستان

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب ساره سلیمانی تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: ساره سلیمانی

امضاء

تقدیم به:

فداکاری‌های بی‌دریغ پدرم و دعای مادرم

سپاس بیکران شایسته‌ی پروردگاری است که

داده‌هایش نعمت است

و نداده‌هایش همه حکمت.

در مقام سپاسگذاری بر خود لازم می‌دانم از استاد ارجمندم جناب آقای دکتر مهدی مرتضوی که مسؤولیت راهنمایی این پایان‌نامه را برعهده داشتند و طی مدت تدوین پایان‌نامه از راهنمایی‌ها و مساعدت‌های بی‌دریغ ایشان همواره برخوردار بودم و قطعاً بدون راهنمایی‌های عالمانه و دلسوزانه‌ی ایشان انجام این تحقیق میسر نبود نهایت تشکر و سپاسگذاری را داشته باشم.

و نیز از جناب آقای دکتر علیرضا هژبری نوبری به عنوان استاد مشاور ممنونم. همچنین لازم می‌دانم از تمامی اساتید محترم گروه باستان‌شناسی که در طول دوره‌ی تحصیل کارشناسی ارشد خود از محضرشان کسب علم کرده‌ام تشکر و قدردانی کنم.

و نیز از جناب آقای دکتر علیرضا طاهری و جناب آقای دکتر سیدرسول موسوی حاجی که داوری پایان‌نامه را بر عهده گرفتند ممنونم.

در تدوین این پایان‌نامه سپاسگذار لطف دوستانی هستم که همواره یاری‌رسان من بودند، از همه‌ی این دوستان بویژه خانم زینب افضلی و خانم ماندان کزازی ممنونم.

و از خانواده‌ی عزیزم که همواره تکیه‌گاه و قوت قلب من بودند بی‌نهایت سپاسگذارم.

چکیده

با ورود انسان به دوره نوسنگی و تغییر شیوهی معیشت از جمع‌آوری و گردآوری غذا به تولید غذا از طریق کشاورزی و دامداری، آفرینش آثار هنری و سمبلیک در راستای تغییر شیوهی معیشت تغییر می‌کنند. شیوه معیشت کشاورزی، وابستگی زیاد به زمین، باروری و حاصلخیزی آن را در پی داشت و انسان به دنبال پیدا کردن راه‌های مختلف برای استفاده و بهره‌وری بیشتر و مطمئن‌تر از زمین و رونق بیشتر کار کشاورزی بود. در واقع آفرینش پیکرک‌های مؤنث به عنوان یکی از آثار هنری و سمبلیک دوره نوسنگی از مظاهر تلاش انسان در همین راستا می‌باشند و بیانگر، وضعیت بغرنج نیازمندی‌های اقتصادی و معیشتی کشاورزان در دوره نوسنگی هستند. در نظر انسان عصر نوسنگی زمین آفریننده حیات بوده و در زهدان خود موجوداتی را پرورش می‌داده که برای حیات آدمی لازم بوده‌اند و وی سعی در نشان دادن باروری زمین به شکل‌های گوناگون از جمله مادر داشته است. در واقع آفرینش پیکرک‌های مؤنث و مبالغه در نمایش اندام‌های مربوط به باروری و زایش حکایت از این دارد که این پیکرک‌ها، به عنوان سمبل‌های حاصلخیزی و باروری مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. آفرینش پیکرک‌های مؤنث را همزمان با تغییر شیوهی معیشت در دوره نوسنگی، علاوه بر محوطه‌های آغاز نوسنگی در غرب ایران در مناطق همجوار مانند آسیای صغیر نیز مشاهده می‌کنیم.

هدف این پایان‌نامه ضمن معرفی سمبل‌ها و نمادهای عصر نوسنگی، پی بردن به ارتباط این سمبلها و نمادها با معیشت مردم دوره فوق و مقایسه آنها با محوطه‌های همجوار در آسیای صغیر می‌باشد. در واقع این تحقیق سعی دارد تا با بهره‌گیری از مبانی نظری سمبل و نماد که اساسا مبتنی بر مطالعات تفسیری است، به چگونگی این ارتباط بپردازد، هر چند همانند مطالعات از نوع توضیحی نمی‌توان اینگونه مطالعات را از طریق آزمایش در آزمایشگاه‌های علوم انجام داد، اما تحقیق حاضر سعی نموده است تا با تکیه بر مکتب باستان‌شناسی پس‌روندگرا و با رویکردی تفسیری، پاسخ‌های فرضی سئوالات مطروحه را به‌بوته آزمایش بگذارد.

کلمات کلیدی: سمبل، نماد، پیکرک، مؤنث، معیشت، نوسنگی، غرب ایران

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات طرح تحقیق
۲	۱-۱- مقدمه
۴	۱-۲- تعریف مسأله و بیان آن
۴	۱-۳- سؤالات تحقیق
۴	۱-۴- فرضیات تحقیق
۵	۱-۵- پیشینه و ضرورت انجام تحقیق
۶	۱-۶- روش تحقیق
۶	۱-۷- اهداف تحقیق
۷	۱-۸- مشکلات و موانع تحقیق
۸	فصل دوم : جغرافیای طبیعی غرب ایران
۹	۲-۱- مدخل
۹	۲-۲- زمین ریخت‌شناسی ایران
۱۰	۲-۳- سلسله جبال زاگرس
۱۳	۲-۳-۱- اقلیم
۱۵	۲-۳-۲- منابع آب
۱۶	۲-۴- جغرافیای طبیعی استان کرمانشاه
۱۶	۲-۴-۱- اقلیم
۱۷	۲-۴-۲- منابع آب
۱۹	۲-۴-۳- ناهمواری‌ها

۲۰ ۵-۲- جغرافیای طبیعی استان لرستان
۲۰ ۱-۵-۲- اقلیم
۲۱ ۲-۵-۲- منابع آب
۲۱ ۳-۵-۲- ناهمواری‌ها
۲۳ ۶-۲- جغرافیای طبیعی استان ایلام
۲۳ ۱-۶-۲- اقلیم
۲۴ ۲-۶-۲- منابع آب
۲۴ ۳-۶-۲- ناهمواری‌ها
۲۵ ۷-۲- نتیجه گیری
۲۶ فصل سوم: عصر نوسنگی در غرب ایران
۲۷ ۱-۳- مدخل
۲۷ ۲-۳- انقلاب نوسنگی در ایران
۲۹ ۱-۲-۳- اهلی کردن گیاهان و جانوران
۳۳ ۱-۱-۲-۳- فرضیات مبتنی بر تولیدغذا در عصر نوسنگی
۳۳ ۱-۱-۲-۳- فرضیه واحه چایلد
۳۴ ۲-۱-۲-۳- فرضیه منطقه هسته‌ای بریدوود
۳۵ ۳-۱-۲-۳- فرضیه توازن بینفورد
۳۶ ۴-۱-۲-۳- فرضیه طیف وسیع اقتصادی فلانری
۳۶ ۵-۱-۲-۳- نظریه روان فرهنگی کوون
۳۸ ۲-۲-۳- طراحی استقرارها و معماری
۳۸ ۳-۲-۳- ابزارسنگی
۳۹ ۴-۲-۳- سفال
۴۰ ۳-۳- نتیجه‌گیری
۴۱ فصل چهارم: شناخت سمبل‌ها و تفسیر پیکرک‌ها
۴۲ ۱-۴- مدخل

۴۲شناخت سمبل ها	۲-۴
۴۷سمبل ها در عصر پارینه سنگی	۳-۴
۵۳سمبل ها در عصر فراپارینه سنگی	۴-۴
۵۶سمبل ها در عصر نوسنگی	۵-۴
۶۱مفهوم و کارکرد پیکرک های عصر نوسنگی	۱-۵-۴
۶۷داده های قوم شناختی و کارکرد پیکرک ها	۲-۵-۴
۶۷رابطه میان جنس مؤنث و قدرت باروری زمین و تجلی آن در پیکرک های مؤنث	۳-۵-۴
۷۰مطالعات قوم باستان شناسی و رابطه میان جنس مؤنث و قدرت باروری زمین	۴-۵-۴
۷۲نتیجه گیری	۶-۴
۷۴فصل پنجم: پیکرک های مؤنث در محوطه های نوسنگی غرب ایران	
۷۵مدخل	۱-۵
۷۵تپه سراب	۲-۵
۷۷معیشت	۱-۲-۵
۷۸پیکرک ها	۲-۲-۵
۸۰ونوس سراب	۱-۲-۲-۵
۸۱پیکرک های حیوانی سراب	۲-۲-۲-۵
۸۳تپه گنج دره	۳-۵
۸۴معیشت	۱-۳-۵
۸۵پیکرک ها	۲-۳-۵
۸۶تپه آسیاب	۴-۵
۸۶معیشت	۱-۴-۵
۸۷پیکرک ها	۲-۴-۵
۸۷تپه عبدالحسین	۵-۵
۸۸معیشت	۱-۵-۵
۸۸پیکرک ها	۲-۵-۵

۸۹۶-۵-تپه گوران.....
۹۰۶-۵-۱- معیشت.....
۹۰۶-۵-۲- پیکرک‌ها.....
۹۰۷-۵-نتیجه‌گیری.....
۹۲ فصل ششم : تحلیل داده‌ها و ارزیابی فرضیه تحقیق.....
۹۳۶-۱- مدخل.....
۹۳۶-۲- نماد و معیشت.....
۱۰۰۶-۳- سمیل‌ها فراتر از محدوده جغرافیایی.....
۱۰۳۶-۴- نتیجه‌گیری.....
۱۰۵ فصل هفتم : جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۱۰۷۷-۱-نگاهی اجمالی به سؤالات و فرضیات تحقیق.....
۱۰۷۷-۲- جمع‌بندی نماد و معیشت.....
۱۱۰ پیشنهادات.....
۱۴۲ مراجع.....

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۱۱۵	شکل ۴-۳-۱. نقاشی غار آلتامیرا.....
۱۱۶	شکل ۴-۳-۲. پلان غار لاسکو.....
۱۱۷	شکل ۴-۳-۳. نقاشی غار لاسکو.....
۱۱۷	شکل ۴-۳-۴. نقاشی غار لاسکو.....
۱۱۸	شکل ۴-۳-۵. ونوس Dolni Vestonice چک
۱۱۸	شکل ۴-۳-۶. ونوس ویلندورف.....
۱۲۱	شکل ۴-۵-۱۰. ونوس تپه سراب.....
۱۲۱	شکل ۴-۵-۱۱. پیکرک مؤنث چاتال هویوک
۱۲۲	شکل ۴-۵-۱۲. پیکرک مؤنث چاتال هویوک
۱۲۲	شکل ۴-۵-۱۳. پیکرک مؤنث چاتال هویوک
۱۲۳	شکل ۴-۵-۱۴. پیکرک مؤنث حاجیلار
۱۲۳	شکل ۴-۵-۱۵. پیکرک مؤنث حاجیلار
۱۲۴	شکل ۴-۵-۱۶. پیکرک مؤنث چایانو.....
۱۲۴	شکل ۴-۵-۱۷. پیکرک مؤنث عین الغزال
۱۲۵	شکل ۴-۵-۱۸. پیکرکهای مؤنث جارمو
۱۲۵	شکل ۴-۵-۱۹. پیکرکهای مؤنث جارمو
۱۲۸	شکل ۵-۲-۲-۴. پیکرک نوع ۱ تپه سراب.....
۱۲۸	شکل ۵-۲-۲-۵. پیکرک نوع ۲ تپه سراب.....
۱۲۸	شکل ۵-۲-۲-۶. پیکرک نوع ۳ سراب.....
۱۲۹	شکل ۵-۲-۲-۷. پیکرک نوع ۴ سراب.....
۱۲۹	شکل ۵-۲-۲-۸. پیکرک نوع ۵ سراب.....
۱۳۰	شکل ۵-۲-۲-۹. پیکرک نوع ۶ سراب.....

- شکل ۵-۲-۲-۱۰. پیکرک نوع ۷ سراب..... ۱۳۰
- شکل ۵-۲-۲-۱۱. پیکرک گراز تپه سراب..... ۱۳۱
- شکل ۵-۲-۳-۱۳. پیکرک نوع ۱ گنج دره..... ۱۳۳
- شکل ۵-۲-۳-۱۴. پیکرک نوع ۲ گنج دره..... ۱۳۴
- شکل ۵-۲-۳-۱۵. پیکرک نوع ۳ گنج دره..... ۱۳۵
- شکل ۵-۲-۳-۱۶. پیکرک نوع ۴ گنج دره..... ۱۳۶
- شکل ۶-۲-۱. ظرف سفالی اسماعیل آباد با نقش انسانی..... ۱۳۹
- شکل ۶-۲-۲. ظرف سفالی تل باکون با نقش انسانی..... ۱۴۰
- شکل ۶-۲-۳. ظرف سفالی تل باکون با نقش انسانی..... ۱۴۰
- شکل ۶-۳-۴. پراکندگی پیکرک‌های مؤنث در محوطه‌های آغاز نوسنگی در غرب ایران و آسیای صغیر..... ۱۴۱

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۱۹	جدول ۴-۵-۷. ونوس‌های دوره نوسنگی در نقاط مختلف جهان.....
۱۲۷	جدول ۵-۲-۲-۳. انواع پیکرک‌های سراب.....
۱۳۲	جدول ۵-۳-۲-۱۲. پیکرک‌های گنج دره.....
۱۳۸	جدول ۵-۶-۲-۱۹. مشخصات پیکرک‌های تپه گوران.....

فهرست نقشه‌ها

عنوان	صفحه
نقشه ۱-۲-۱. مراکز استقرار شکارچیان در دوره‌ی پارینه‌سنگی	۱۱۲
نقشه ۲-۲-۱. مراکز استقرار شکارچیان در دوره‌ی فرا پارینه‌سنگی	۱۱۲
نقشه ۳-۲-۱. مراکز استقراری کشاورزان در دوره‌ی نوسنگی	۱۱۳
نقشه ۴-۲-۱. مراکز استقراری کشاورزان در دوره‌ی نوسنگی	۱۱۳
نقشه ۵-۵-۱. محوطه‌های آغاز دوره‌ی نوسنگی در غرب ایران و آسیای صغیر	۱۱۴
نقشه ۸-۵-۴. موقعیت جغرافیایی ایران و آسیای صغیر و بین‌النهرین	۱۲۰
نقشه ۹-۵-۴. موقعیت جغرافیایی محوطه‌های نوسنگی ایران و آسیای صغیر و بین‌النهرین	۱۲۰
نقشه ۱-۱-۵. نواحی چهارگانه غرب ایران: آذربایجان، زاگرس مرکزی، سرزمین‌های پست خوزستان، دشت‌های کوهستانی فارس	۱۲۶
نقشه ۲-۲-۵. موقعیت شهرستان‌های کرمانشاه و هرسین استان کرمانشاه	۱۲۶
نقشه ۱۷-۵-۵. موقعیت شهرستان دلفان در استان لرستان	۱۳۷
نقشه ۵-۶-۱۸. موقعیت شهرستان شیروان چرداول در استان ایلام	۱۳۷

فصل اول

کلیات طرح تحقیق

در دنیای باستان‌شناسی با مجموعه‌ای از یافته‌های دوران پیش از تاریخ مواجه هستیم که تفسیر و فهم آنها بسیار مشکل است. فقدان آثار مکتوب از این دوره سبب شده است که منظور و هدف آفرینندگان چنین یافته‌هایی تا اندازه‌ای مکتوم بماند. باستان‌شناسان در ابتدا اکثر این یافته‌ها را آثار هنری مردم پیش از تاریخ می‌پنداشتند، اما با رشد علم باستان‌شناسی و ورود متخصصان حوزه‌های مختلف به این رشته، مشخص شد که این یافته‌ها به دلیل ویژگی‌های خاصشان دارای معانی سمبلیک هستند. به عبارت دیگر این آثار نتیجه‌ی اندیشه و تفکر انتزاعی و در واقع مرتبط با باورها و اعتقادات آیینی و مذهبی مردم پیش از تاریخ می‌باشند.

پی‌بردن به سرشت آیینی و تفسیرمعانی و نشانه‌ها و فهم محتوای مفقود یافته‌های باستان‌شناسی، مستلزم پشتوانه‌های نظری غنی و سطح آگاهی بالاست. و زمانی که می‌خواهیم سوالات و فرضیات خود را درباره‌ی داده‌های باستان‌شناسی مطرح کنیم، برای اینکه این سوالات و فرضیات درست مطرح شوند نیاز به رهیافت‌های مطمئن و موثق از دین و آیین و معلومات رشته‌های دیگر علم است. به هر ترتیب مطالعه‌ی شواهد آیینی خاموش و ورود به منطقه‌ی رفتارها و باورها و نظام‌های ارزشی و اعتقادی و یا به اصطلاح نه چندان مناسب ایدئولوژی‌های مفقود گذشته بسیار مشکل است (ملاصالحی، ۱۳۸۴: ۱۳). اما مسئله‌ی مهم اینست که آفرینش سمبل‌ها از چه دوره‌ای شروع شده و این سمبل‌ها از یک دوره به دوره‌ی بعد چه تغییری کرده‌اند، و دلیل این تغییر چه بوده است. یعنی اینکه تغییر سمبل‌ها بازتاب چه تغییری در زندگی و تفکر انسان بوده است.

این واقعیت که طبیعت و اسرار آن ذهن انسان را از کهن‌ترین دوران به تفکر واداشته بود را می‌توان در شواهد پراکنده‌ی فرهنگ‌های پارینه‌سنگی مثل نقاشی جانوران بر دیوار غارها مشاهده کرد (علیزاده ۱۳۸۰: ۳۶). هدف آفرینندگان این آثار دست‌یافتن به سلطه‌ی جادو بی بر جانوران از راه شبیه‌سازی آنها بوده است، جانورانی که انسان‌های نخستین برای تغذیه آنها را شکار می‌کردند. و در واقع این نقاشی‌ها بخشی از آیین جادویی بوده‌اند که به‌منظور تأمین شکاری موفقیت‌آمیز به صورت سمبلیک کشیده می‌شدند.

پس از دوران پارینه‌سنگی بشر وارد مرحله‌ای می‌گردد که در واقع انقلابی در مسیر تحول بشریت بود که همان انقلاب نوسنگی است. با آغاز دوره نوسنگی و تولید غذا و یکجا نشینی که فرمول زندگی بشر در این دوره تولید-مصرف-ذخیره سازی آگاهانه شد، انسان فرصت بیشتری برای اندیشیدن یافت. زیرا همانگونه که می‌دانیم، اندیشه‌های انتزاعی در مغز انسان در بخش جلویی آن، واقع در پیشانی انجام می‌گیرد. و با آغاز دوره نوسنگی و زندگی در کلبه‌های گلی مجهز به درب ورودی، امنیتی در حریم این دهکده‌ها برای ساکنان آنها در

شب به وجود آورده بود که اجازه فرو رفتن به خواب عمیق و در دراز مدت تفکر عمیق انتزاعی را برایشان فراهم می کرد. به نظر می رسد که وفور مواد غذایی، آرامش فکری و ازدیاد جمعیت بود که جوامع انسانی را به گرفتن بزرگترین تصمیم در تاریخ بشر سوق داد، در واقع توان اندیشه بشر برای آینده ی دور و پذیرش کشاورزی به منزله ی شیوه معیشت اصلی را افزایش داد (علیزاده، ۱۳۸۰ : ۴۰).

یعنی دوره ی کشاورزی اوقات فراغت بشر منظم تر شد و وابستگی کمتری به شکار پیدا کرد و حساسیت و نیروی مشاهده اش کاستی یافت و در عوض استعداد دیگرش بارور شد و آن استعداد انتزاع و آفرینش نماد بود. و از آنجا که شیوه ی معیشت کشاورزی وابستگی کامل به زمین و باروری آن دارد، آفرینش پیکرک های مؤنث به عنوان سمبل باروری و زایش در راستای استفاده و بهره وری بیشتر از زمین و حاصلخیزی آن از این دوره مطرح می شوند. از سوی دیگر این دوره نحوه ی تفکر بشر در مورد طبیعت اطرافش موجب شد که وی این نشان ها و نمادها را با هدف و محتوای آیینی بیافریند، به عبارت دیگر هنر وی گرایش و راستای آیینی داشت و تلاش می کرد تا به مدد باورها و آداب آیینی از مواهب زندگی برخوردار و از مضرات آن دوری جوید. در واقع به دلیل وابستگی انسان دوره نوسنگی به محیط و طبیعت اطرافش همواره وی سعی می نمود تا به این عوامل طبیعی مسلط گردد، اتفاقات طبیعی غیر قابل پیش بینی بود و همواره وجود داشت بنابراین آفرینش پیکرک ها و سمبل ها جهت نیل به این منظور مورد توجه قرار گرفت. او این تصاویر و اشیاء را بگونه ای نمادین و سمبلیک می ساخت تا علاوه بر معنای آشکار و معمول خویش، معنای خاص و پنهانی را که مد نظرش بود را دارا باشند. یکی از این طرح های ازلی عنصر مؤنث است. او در مرکز حیات آغازین، همچون زمین تخم هستی را بارور می ساخت، پرورش می داد و به بار می رساند. او هستی بخش، حیات آفرین و ضامن بقاء نسل و خانواده بود. او به گمانی در ضمیر ناخود آگاه آدمی در دوره پیش از تاریخ سمبل و تمثیلی از کل مطلق و تمامیت خود انسان بود. در واقع آدمی با ساخت چهره های مختلف مادرانه سعی در به تصویر کشاندن و ظهور این طرح های ازلی که در وجود او سر به طغیان برداشته بودند، از جهان پر از راز و معنا به دنیای خود آگاه خود را داشته است.

۲-۱- تعریف مسأله و بیان آن

در دوره‌ی پارینه‌سنگی که شیوه‌ی معیشت انسان مبتنی بر شکار حیوانات بود، آفرینش آثار هنری آنها نیز در همین راستا و در قالب نقاشی صحنه‌های شکار حیوانات با هدف دست‌یافتن به سلطه‌ی جادویی بر جانورانی که انسان‌های نخستین برای تغذیه آنها را شکار می‌کردند از راه همانندسازی آنها بوده است (نقشه ۱-۲-۱).

در دوره‌ی فراپارینه‌سنگی در حالی که شیوه‌ی معیشت اصلی همچنان شکار بود، در کنار آن انسان‌ها مقداری غذا تهیه می‌کردند و علاوه بر مصرف، مقداری از آنرا برای استفاده در آینده‌ی نزدیک ذخیره می‌کردند. آثار هنری این دوره به صورت نقاشی‌های پناهگاهی هستند که مانند نقاشی‌های درون غار در دوره پارینه‌سنگی به صورت جادویی برای دستیابی به شکاری موفقیت‌آمیز بودند و هدف از ترسیم این نقاشی‌ها مسلط شدن بر جانورانی بود که انسان این دوره برای تغذیه آنها را شکار می‌کرد (نقشه ۲-۲-۱).

اما زمانی که وارد دوره نوسنگی می‌شویم با تغییر شیوه‌ی معیشت از شکار به تولیدغذا و کشاورزی، آفرینش آثار هنری و سمبلیک در قالب پیکرک‌های مؤنث که سمبل باروری و زایش هستند در راستای تغییر شیوه‌ی معیشت و برای باروری و حاصلخیزی بیشتر زمین تغییر می‌کند (نقشه ۳-۲-۱) (نقشه ۴-۲-۱).

در این پژوهش از میان سمبل‌ها و نمادهای دوره نوسنگی به بررسی پیکرک‌های مؤنث در محوطه‌های آغاز نوسنگی در غرب ایران پرداخته خواهد شد، تا اینکه وابستگی بین شیوه‌ی معیشت تولیدی در این محوطه‌ها با آفرینش پیکرک‌های مؤنث مشخص شود.

۳-۱- سؤالات تحقیق

- ۱- چه ارتباطی میان سمبل‌ها و نمادهای دوره نوسنگی و معیشت مردمان این دوره در غرب ایران وجود دارد؟
- ۲- میان مردمان دوره نوسنگی با نوع معیشت مشابه در محوطه‌های مختلف چه وجوه مشترک سمبلیک و نمادینی وجود دارد؟

۴-۱- فرضیات تحقیق

- ۱- همزمان با تغییر شیوه‌ی معیشت در دوره نوسنگی، در غرب ایران، سمبل‌ها و نمادها نیز متناسب با تغییر شیوه‌ی معیشت تغییر می‌کنند.

۲- میان مردمان دوره نوسنگی با نوع معیشت مشابه مبتنی بر کشاورزی و تولیدغذا، آفرینش پیکرک‌های مؤنث از وجوه مشترک سمبلیک و نمادین آنها می‌باشد.

۱-۵- پیشینه و ضرورت تحقیق

درباره‌ی پیکرک‌های مؤنث پایان‌نامه‌هایی با عناوین: «بررسی و مطالعه‌ی تحلیلی پیکرک‌های زنان در فلات مرکزی در دوره نوسنگی» و «پیکرک‌های دوره نوسنگی در منطقه غرب و فلات مرکزی ایران» و «پژوهشی بر پیکرک‌های مؤنث در آسیای صغیر» به شرح زیر نگاشته شده است:

پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «بررسی و مطالعه‌ی تحلیلی پیکرک‌های زنان در فلات مرکزی در دوره نوسنگی» و فور پیکرک‌های مؤنث در دوران نوسنگی را بیانگر وجود نظام زن سالار و حاکمیت زن در جوامع این دوره می‌داند و آنرا را نشان دهنده‌ی جایگاه خاص اجتماعی زن می‌داند و معتقد است که ریشه در نقش فعال اجتماعی و اقتصادی زن در کار کشاورزی دارد (پریچر فرشی همایون روز: ۱۳۸۳). و پایان‌نامه دیگری تحت عنوان «پیکرک‌های دوره نوسنگی در منطقه غرب و فلات مرکزی ایران» که به ویژگی‌های پیکرک‌های مؤنث در دوره نوسنگی و معرفی و مطالعه‌ی ریخت‌شناسی پیکرک‌های دوره نوسنگی در محوطه‌ی سراب در غرب ایران و تپه زاغه در فلات مرکزی ایران پرداخته است. (میری: ۱۳۷۳). و پایان‌نامه «پژوهشی بر پیکرک‌های مؤنث در آسیای صغیر» که به ریخت‌شناسی پیکرک‌های مؤنث در محوطه‌های مختلف آسیای صغیر و مقایسه درون و برون فرهنگی پیکرک‌های مؤنث آسیای صغیر پرداخته است، و نیز به حیاط‌فرهنگی و اجتماعی در دوره نوسنگی و نقش زن در این جوامع اشاره کرده است (امان‌اللهی وفایی: ۱۳۷۷).

تحقیق حاضر با نگاهی متفاوت و خارج از مقوله ریخت‌شناسی به مطالعه‌ی پیکرک‌های مؤنث دوره نو سنگی و ارتباطشان با تغییر شیوه‌ی معیشت در این دوره می‌پردازد. این تحقیق سعی در مشخص ساختن ارتباط رفتار اقتصادی انسان با نحوه‌ی تفکر و ایدئولوژی وی دارد. هم‌چنین پیکرک‌های مؤنث در محوطه‌های آغاز نوسنگی در غرب ایران و چاتال‌هویوک در آسیای صغیر مقایسه خواهند شد تا به درک مناسبی از معنا و کارکرد پیکرک‌های محوطه‌های غرب ایران برسیم (نقشه ۱-۵-۵).

پیکرک‌های مؤنث در کنار سایر یافته‌های باستان‌شناسی مانند: استخوان‌ها و داده‌های گیاهی ملاک و معیار مناسبی برای بازسازی نحوه‌ی معیشت انسان در گذشته می‌باشند. هم‌چنین از طریق مطالعه پیکرک‌ها با درک ارتباط و یافتن پیوندهای مشترک فرهنگ‌هایی که در کنار یکدیگر بوده‌اند، می‌توان به جنبه‌هایی از رفتارهای

اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آنها رسید. و می‌توان این نکته را ارزیابی کرد که فرهنگ‌های همزمان، یا با فاصله‌ی کم از هم تا چه حد از نظر الگوی معیشت با هم برابر بوده‌اند. و نیز از لحاظ شناخت موقعیت زن در اجتماع ایران بیش از تاریخ و بررسی شکل کلی اقتصادی و روابط تولیدی رایج در این جامعه، از دوران آغاز استقرار و تولید غذا و کشاورزی ضروری است.

نکته دیگر اهمیت زن در جامعه‌ی دوره نوسنگی است، در واقع با توجه به پیکرک‌های مؤنث موجود در محوطه‌های نوسنگی غرب ایران می‌توان به نقش و اهمیت زن در جنبه‌های مختلف زندگی مردم آن دوره پی‌برد.

با توجه به توضیحات مذکور باید گفت سمبل‌ها منشورهایی را در مورد رفتارهای دینی و اخلاقی بدست می‌دهند و عقاید را تبیین و تدوین می‌کنند و سرچشمه قدرت‌های مافوق‌الطبیعه هستند. در واقع مطالعه‌ی سمبل‌ها وجوه اختلاف و اشتراک انسان‌ها و ملت‌ها را مشخص می‌سازد و شناخت سمبل‌ها کلیدی است برای شناخت مذاهب، فرهنگ‌ها، تمدن‌ها. فایده دیگر شناخت سمبل‌ها این است که در می‌یابیم که سمبل‌ها و افکار دینی امروز از چه مبداءهایی نشأت گرفته و چه منابع و مأخذی داشته است و تا چه حد سمبل‌ها و افکار دینی جوامع مختلف در یکدیگر تاثیر گذاشته است.

۱-۶- روش تحقیق

این تحقیق بر اساس ماهیت و روش از نوع تحقیقات تاریخی است و براساس هدف از نوع تحقیقات بنیادی است و روش جمع‌آوری اطلاعات آن به روش اسنادی یا کتابخانه‌ای است. به این صورت که ابتدا منابع فارسی و لاتین پیرامون سمبل‌ها و معنا و کارکرد آنها جهت نگارش مبانی نظری پژوهش جمع‌آوری شد و سپس اطلاعات مربوط به پیکرک‌های مؤنث در محوطه‌های آغاز نوسنگی در غرب ایران گردآوری شد و پس از مقایسه با پیکرک‌های مؤنث آسیای صغیر، جهت ارتباط این پیکرک‌ها با تغییر شیوه‌ی معیشت در دوره‌ی نوسنگی مورد تحلیل قرار گرفتند. در واقع بخش نخست پژوهش به تفسیرها و دیدگاه‌های مختلف در ارتباط با چیستی معناها و یا چگونگی کارکرد پیکرک‌ها در جوامع انسانی اختصاص دارد که تفسیرها و نظرات مختلف و متعددی در این زمینه ابراز شده است، که ارزش و اعتبار همه‌ی این تفاسیر به یک اندازه نیست. و بخش دوم پژوهش به آزمون گذاشتن تفاسیر و نظرات گفته شده با مطالعه‌ی داده‌های موجود از محوطه‌های نوسنگی سراب، آسیاب، گنج دره، عبدالحسین و گوران در غرب ایران در غرب ایران و چاتال‌هویوک در آسیای صغیر است (شکل).